

Л. Франко

Свинська
конституція

9067 / IV 96

Хлопська бібліотека ч. 3.

СВИНЬСКА КОНСТИТУЦІЯ.

Написав

І в а н Ф р а н к о .

(70)

Передрук із часописи „Громада.“

(Ціна 5 кр.)

КОЛОМІЯ, 1896.

З друкарні Яна Брука і спілки.

Накладом редакцій „Громади“ і „Громадського
Голосу“.

~~380 ф~~

50к.

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 34244

Львівська Філія
Бібліотеки АН-УРСР

380 ф

9681
—
C-246

Свинська конституція*).

(Оповіданє Д-ра Івана Франка).

Отсе оповіданє — не моя власність
духова. Я чув єго від одного старого
селянина Грицуняка в Збаражи на вічу.
Грицуняк — се один з немногих ще жи-
ючих представителів того роду кобза-
рів і рапсодистів, котрі складали ста-
ринні думи про діла і подвиги козаків
Зборовского, Кишки, Безродного, Андя-
бера, про війни Хмельницького з Поля-
ками і про сумний побіг трех братів
з Азова, та відтак сьпівали їх слуха-
ючому війську козацкому. На око він
цілком не імпонує, сивий, просто а
навіть бідно одягнений, неконче рослий,
сухий, з лицем поморщеним від кло-
потів щоденного життя, але з лицем
повним виразу та чорними блискучи-
ми очима, — губить ся в товпі, рідко
мішає ся до розмови і нічим не зра-

*) Се оповіданє було найперше печатане в відень-
ській часописи „die Zeit“ а потім в многих инь-
них часописах в краю і заграницею.

джує інтелігенції перевищоючої звичайну рівень галицького селянина. Розуміє ся, що не знає ні читати ні писати.

На кілька хвиль перед початком віча я розмавляв з кількома знайомими селянами. Приступив до нас і Грицуняк, ми познайомилися, сказали кілька слів и розійшлись. Мої знакомі переважно молоді селяне, котрі ходили до сільської школи и пильним читавем розширили своє образование — вихвалювали перед мною Грицуняка, що у него оригінальний талант ораторський та що він один з немногих людей зі старшої генерації котрі тілом і душею пристали до радикального руху селянського. Я був дуже цікавий на єго мову, але віче отворено і точку за точкою полагоджувано, а Грицуняк не зголошував ся до голосу. Аж при послідній точці порядку ^{денного} ^{днемного}, при „внесенях і інтерпеляциях“, виліз він дуже нерадо і немов лиш під напором окружающих єго селян, на стіл, що заступав місце трибуни. На єго вид вчинив ся в сали якийсь рух, та стало тихо, мов мак сій, в тім зборі, де до 600 селян тісно стовпило ся.

— Га, коли вже мені говорити —

відозвав ся Грицуняк дуже поважно до найближше стоячих, — то мушу перед собою мати який папір. Виправді не вмію читати, але на нумерах знаю ся, а папір мушу мати, хоч би се була лиш книжочка податкова.

Голосним сьміхом повитано сї перші слова Грицуняка. Один з сусїдів подав єму аркуш незаписаного паперу. Грицуняк взяв єго перед себе, немов то читає, і зачав свою промову монотонно, неначе хлопець, що читає в народній школі. По якімсь часї оживив ся єго виклад, але не вийшов з тону ритмічної біблійної прози. Що хвиля нереривав грімкий сьміх вічевиків єго оповіданє, однак бесїдник не змінив свого виразу лиця; противно при безнастанних поривах веселости зібраних, єго лице немов то хмурило ся, так що вкінци прибрало вид, повної, деревляної рівнодушности.

„Слухайте братя, яку то я мав розмову з моїм старим приятелем. Приходить до мене мій приятель і ровесник з котрим ми довго не бачили ся. Привитавши ся, питаю єго :

— Ну, а як там живе ся тобі, старий? Чи гаразд, здоров?

— Спасибі, і здоров і гаразд коло мене — каже.

— Ну, то се велика новина кажу — і рад би я знати, в чім сей гаразд і який він.

— В чім і який? Та ж се легко сказати, а й ти сам знаєш.

— Ні, ні, мене тим не збудеш — кажу — ти мушиш мені виразно сказати, якого ти гаразду зазнав.

— Ет, приятелю, — каже він — або се не добро, що ми, славити Господа, пережили? Поміркуй лиш: панщини вже не робимо а перед правом ми всі рівні, тай конституцію маємо.

— Він стільки того нараз наговорив, що при посліднім слові аж задихав ся.

— Та оно так — кажу — се справді гарні річи, про які говориш, іно не треба їм добре приглядати ся.

— Та чому?

— Бо они, мов хустки фабричні, пускають фарбу а тота фарба прилипає відтак кождому до пальців.

Мій приятель не міг сего зрозуміти тож я кажу до него дальше:

— Бачиш, любий приятелю, оно правда, що ми вже не мусимо тепер панщини відробляти. Але чи не міг

би ти троха докладнійше пригадати собі, як то тогді було а як тепер?

Мій приятель не міг собі пригадати єго так докладно, тож я мусів помочи єго пам'яті.

Чи не так — ? Тоді обходив кож- дого дня скоро сьвіт паньский атаман від хати до хати по селу, цукав па- лицею до дверей і кричав: Ану Іване, Грицю, Семене, вставайте, виходіть на паньщину, бо інакше буки!

Ба, ба, та оно так було — ска- зав мій приятель та почіхав ся мимо волі в однім місци, де єго в тій хви- ли ані дрібку не свербіло.

— А як тепер у нас? Атаман, що правда не ходить зі своєю палицею від хати до хати по селу. Але що хлоп робить? Я тобі скажу, любий приятелю. Хлоп стає досьвіта сам від себе, бере курку або пів копи яєць та йде до того самого атамана (він називає ся тепер „пан жондца“), кла- де перед ним свій дарунок і просить на вколїшках, щоби єму позволив ро- бити паньщину на паньскім лані. А як прийде без дарунку, то „жондца“ дасть єму раз в карк і великодушнo позво- лить єму умерти з голоду.

Мій сарака приятель не знав як відповісти на ті слова, зітхнув тяженько і притакнув головою.

— А ми рівні перед правом, кажеш любий приятелю — говорив я далше — се може й правда, хоч я не міг доси сего зміркувати. Приходжу до пана судії або до пана старости або навіть до виділу повітового, то там все ще так само як перед 1848 роком: „Zaczekaj, chłopie! Stój za drzwiami, chłopie! Wynoś sie chłopie.“ А коли мене раз скортіло бути мудрагелем і вказати на мою рівність перед правом, то я дістав в лице, так само кріпко і здорово як в часї атаманів панщиняних. Коли ж противно приходить до уряду дідич, посесор, або навіть арендар-халатник, то їм не кажуть ждати на дворі, лишь просять сїдати і обходять ся з ними дуже делїкатно і їречно. Ну, таку рівність мали ми також перед 1848 р.

— Але тоді були буки — докинув мій приятель і знов мимоволї почіхав ся там, де єго не свербіло.

— Правда й се — кажу — але бо й тепер є щось такого, що на одно стане з буком. А може буде ще й з на-

кладом. Так бодай говорив недавно один мій знакомий, що їздив за відпоручника громади до Відня з депутацією рускою всенародною до цісаря і за се був засуджений від старости на 50 зр. кари. — Пане старосто — казав він — я бідний чоловік. Як я допустив ся тим великого злочинства, що пожалував ся перед цісарем на наші славні вибори до сойму, то я готов прийняти за се заслужену кару. Але що анї моя стара, анї мої діти не провинили ся разом зі мною, то звольте покарати лиш мене самого, а не і їх. Коли-ж ви накладаєте на мене таку кару грошеву, що для заплачення їй мушу продати мою послідну корову а ще й одинокую свиню, то та кара діткне більше мою родину, як лиш мене самого. Тож прошу вас, всевладний пане старосто, чи не могли би ви мені зробити ту велику ласку та перемінити кару грошеву на буки. Я-ж, славити Бога, здоров і дужий та видержу 50 буків, але 50 зр. кари грошевої ніяк не витримає моє нужденне господарство. — Так говорив сей чоловіка до старости, але не був вислуханий і тепер вижидає урядової

екзектуцій на своє ціле майно, бо досі не заплатив каря грошевої. — Но і яка твоя думка, любий товаришу о тім новім роді буків, котрі суть вимірені не на певну часть тіла, лиш на цілого чоловіка і єго цілу родину.

Мій приятель знов не вмів відповісти та лиш тяженько зітхнув.

— А й права конституційні маємо — говорив я дальше по короткій мовчанці до мого приятеля — ониж мають бути так гарні і славні. Чи ти їх коли бачив, любий приятелю?

— Чи бачив? — зачудувався. — На папері в книжці таки справді бачив.

— Ні не йде тут о конституцію на папері — сказав я — лиш о справдішну, так як она в життю виглядає. Чи ти бачив ту справдішну, живу конституцію?

— Та як можна єї бачити? Ми-ж жиемо і чуємо єї..

— О так, ми чуємо єї, оно справді так! Але я бачив живу і хочу се тобі розповісти. Раз якось їхав я з моїми двома синами в день торговий до Тернополя. Перед нами їхав незнакомий селянин з жінкою. Чоловік си-

дів на переді і гнав коні, жінка сиділа на заді а між ними на вистеленій соломі і добре звязана лежала велика, кормлена свиня, котру мали продати в місті, та виставила спокійно через віз свою велику голову. Підїздимо до Тернополя, минаємо рогачку, аж тут коло рогачки сидить якийсь пан, вже старший, держить блискучий ніж в руці та курить люльку, на довгім цибусі — ось таким довгім! Скоро яно побачив віз зі свинею, припіднявся і кричить голосно:

— Стій, хлопе!

Селянин станув, а пан з ножем приступив до воза.

— Що везеш на возі? — питає остро пан.

— Свиню, прошу ласки пана! — каже селянин покійно.

— Я бачу, що се свиня, але як ти єї везеш? Га! Чи не бачиш, що бідній худобині від мотузя цілком напухли ноги? А ти драбе, чи не знаєш, що не вільно мучити бідну звірину?

З тими словами підійшов пан до свині і розтяв своїм ножем мотузе так скоро, що в поспіху навіть скалітив свиню в ногу.

— Марш на поліцію ти мусиш бути добре покараний! — кричав строгий пан спаситель свині.

Селянин наполохався і сидів каменем на возі; він пробував просити строгого пана о ласку, але пан не дався упросити. Але жінка селянина була більше цікава, она зміркувала, як собі порадити. І коли її чоловік зайшов в балаканку зі строгим паном, она витягнула з за пазухи червону хустину, щось пошпортала в ній, витягла 20 кр. завязаних у вузлі (она певно два дні тяжко працювала і примирала голодом, щоб їх заробити), всунула їх строгому панови в руку і зачала разом з чоловіком просити. Се допомгло. Строгий пан чим раз більше м'якшав і сказав:

— Но, сим разом подарую і пущу тебе, але тям собі раз на все!

В часі тої пригоди я випередив їх моїм возом, але казав затримати ся, щоби бачити, як се все скінчить ся. Минула добра хвиля, заки селянин зі свинею по-при нас переїхав. Але на возі був вже цілком инший лад як перед тим. Жінка сиділа на переді і гнала коні, чоловік сидів на заді і

тримав обома руками свиню за шию. Але свиня, розпутана, стояла тепер просто у возі і розглядала ся на всі боки, полохаючи ся що хвилини чим небудь і готова кожної хвилі вискочити. І не тревало довго, як над'їхала гальоном гарна паньска чвірка, відзвонюючи дзвінками і витріскуючи з бича. Свиня страх як наполохала ся і шарпнувши ся вискочила з воза. Селянин, що тримав єї за шию, не мав сили єї задержати і також випав, та ще так нещасливо, що розбив собі лице до крови на каміню, а свиня пігналась сьвітами. Аж мої хлопці здігвали свиню та помогли господареві загнати єї на торг. Отсе, любий приятелю право свинї. Але се ще не всею.

З полудня вертав я з Тернополя, ще досить вчасно, щоб заїхати перед смерком домів. Під'їхав я до рогачки, де все ще той строгий пан з блискучим ножем сидів і вигідно пикав свою люльку на довгім цибусі. Поглянувши перед себе, побачив я на гостинци двоє люда в хлопских сдежах, як рівним кроком підходили до міста.

— О, ті мусіли довго служити при війську, думаю собі, коли ще тепер,

постарівши ся, так остро і по військо-
вому тримають крок та в глідї ма-
шерують.

Але коли они близше підійшли, ба-
чу я щось чорного по-за ними і щось
мов гострий блиск полум'я по-над
їх головами. Не треба було дуже до-
гадувати ся, щоби пізнати, що се був
жандарм. А коли они ще близше прий-
шли, почув я, як при кождім їх кроці
щось бречало: дзелень! дзелень!

— Ага, поміркував я, ось вам то
і загадка їх військового маршу та три-
мання кроку. Она скуті до купи лан-
цюшками! Але пожди во, пане жан-
дарме! Скоро ти станеш на рогацьці
і схочеш перейти з так болючо по-
в'язаними людьми по-при сего гострого
пана з блискучим ножем, то вже ти
побачиш, що се значить, людей му-
чити в такий спосіб.

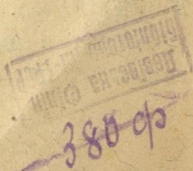
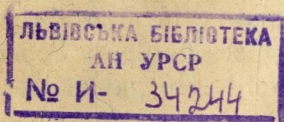
І я вже в душі побоював ся, ще-
би строгий пан на рогацьці з великого
поспіху при розтинаню оков, якими
були сковані ті нещасні люде, не ска-
лічив їм рук так само, як перед тим
скалічив ногу свині. Але все таки був
я цікавий, як то строгий пан накинє
ся на недбалого жандарма і поведе єго

на поліцію. Але на велике моє здивування не було нічого такого. Оба сковані і жандарм перейшли спокійно через рогачку по-при строгого пана. Строгому панови, ані не було в гадці налаяти жацдарма, він противно встав і поклонився жандармови, а я поїхав маркотний даліше. Тож і бачиш любий приятелю, кінчив я мою розмову, — так виглядає право конституційне хлопа, він мусить завидумати простій свині.

Буря оплесків, яка залунала по тій промові, досить довго тревала. Коли стихло, сказав старий Грицуняк:

— Вибачте, мої любі, я хотів се сказати при справі „причини еміграції“, але оно не опізнене ще і тепер.

При тих словах зліз він зі стола.

И 34.244

I

Від

Ф

С-246

Кому лежить на серці доля робучого народу, хто ворог темноти і нужди, в якій наш нарід пробуває най ширить газети:

„Громада“

котра виходить в Коломиї (ул. старомійська ч. 366) і стоїть від червня 1896 до кінця року тільки 1 злр. — і

„Громадский Голос“

котрий виходить у Львові (кастелівка, ул. Крижова ч. 11.) і стоїт на рік 1 злр. 50 кр.

Заразом поручаєм більше просьвіченим селянам, а особливо „Народним Спілкам“ і читальням часопись

„Житє і Слово“

що виходить у Львові під редакцією Дра Ізана Франка і стоїть за пів року 2 злр. 50 кр. (Адреса як Гром. Голосу).

Братя Товариші! Не дайте упасти газетам, що стають в вашій обороні!

ИЗД. 244

Ф $\frac{I}{C-246}$

Л. Франко

Свинська
конституція